

II

ERIK SØNDERHOLM: RANDBEMÆRKNINGER
TIL EN DISPUTATS

DET er ikke uden betænkelighed, man siger ja til at deltage i en disputatshandling. Nu kunne det tænkes, at nogen måske vil forundre sig over en sådan ømtålelighed, men de må da formodes at være gået igennem verden uden at læse Holberg. Enhver god holbergianer vil ved det blotte ord disputats spidse øren og mund, og som hr. Vielgeschrey fløjte to gange, dog ikke med henblik på kommatering, men med lystig tanke på 'Peder Paars' og 'Erasmus Montanus'.

I 'Peder Paars' skildrer Holberg som bekendt både vittigt og personnærgående en typisk disputatshandling ved mit nuværende arbejdssted, Københavns Universitet, en højst vigtig og lærd strid om, hvor Venus blev såret i den trojanske krig, i højre hånd, i venstre arm eller reverenter talt udi låret. Bataillen om dette vitale spørgsmål er skrækkelig og afmales således:

De havde alle tre Homerum læst med Fliid,
Og derpaa dem til Roes anvendet meste Tiid.
Den Krig i trende Aar med dennem havde varet,
Imidlertid man ey hinanden havde sparet,
Hver paa sin Side saae, at hand et Anhang fik
Hinanden fast hver Dag man sterck paa Klingen gik.
Omsider tog man for slig vigtig Sag at stevne,
Til Facultetet selv, som lod en Tid benevne.
Paa hvilken til Forhør optoges saadan Sag,
Det er den Strid, som blef forhandlet denne Dag.
Man med Forundring saae det hele Huus at ryste;
Thi Skraal som Tordenskrald gik af de lærde Bryste,
Gudinden blev forskræckt, særdeles da hun saae
En gammel skaldet Mand med saadan Iver staa
Med slig Haardnakkenhed sin Mening at forfægte,
At stride for en Ting, som var ey værd en Hækte. (I,3,95–110)

Fra slagets gang skal rapporteres:

Jeg legger intet til, min Geist kand icke lyve,
Man Skole-Bøger saae om Ørene at flyve.
En af Hesiodo fik Næse, Mund i Blod,

En Kant af Pindaro i andens Pande stod.
 En Aristophanes, som trofast var indbunden,
 Blev efter slaget paa en halvdød Rector funden
 En Sølv-beslagen tyck Homerus samme Dag,
 Som en Achilles var i største Trojæ Slag.
 Hvem den i Panden kom, hand Doctor var, Magister,
 Licentiat, Student, Professor, Polihistor,
 Den maatte tumle om. Den kunde med et Stød
 Slaa to Pedeller om, og hielpe dem fra Brød.
 Den traf med saadan Fart paa en Magisters Pande,
 At Magistralske Blood, som Øll af Tudekande
 Af lærde Hierne flød, besprengte Gulv og Væg,
 Skiønt den i samme Fart og rørte Bispens Skæg. (I,3,121-136)

Om vort emne her i dag er mere værd end en hægte, må jeg lade andre afgøre, men det er mit optimistiske håb, at vi ikke som i 'Peder Paars' (og dér iøvrigt aldeles resultatløst) behøver at indjage martialske pedeller for at skille de stridende parter. Og mens Holberg her skæmter med de lærdes ufordragelighed, beler han i 'Erasmus' deres formalisme, deres verden af selvopfundne regler, som får dem til at tro, at de behersker den reelle verden; således beviser Erasmus, at hans mor er en sten: En sten kan ikke flyve, morlille kan ikke flyve, ergo er morlille en sten.

Efter mit ringe lægmandsskøn har det ofte forholdt sig således med folkeviseforskerne, at deres argumenter ikke har været mere bevendt end denne Erasmi forkerte syllogisme, og med skam at melde har liden-skaberne over for anderledes tænkende ofte været af samme dimensioner som i disputatsscenen i 'Peder Paars', hvorfor man da også helst holder sin mund.

Rundt om i denne fortræffelige verden findes der et utal af lærde mennesker på de sælsomste gebeter, eksempelvis skal jeg nævne, at jeg er den lykkelige ejer af en bog, skrevet af en mand ved navn Peter Dickinson, og denne bogs overraskende emne og titel er 'The Flight of Dragons' (Harper and Row, NY. 1979), og på basis af folkesagn, folkeviser og en anelse diskutabile anekdoter i ældre litteratur beviser forfatteren, at engang i tidernes morgen eksisterede og fløj disse enorme fabelvæsener, med øjne så store som Rundetårn, på mærkelig konstruerede vinger rundt i luften efter særlige færdselsregler, og bogen er fuld af strålende illustrationer, så at man virkelig får noget for sine penge og (om man vil): syn for sagn; og trods alt er verden ikke blevet anderledes,

end at jeg som mand har en synderlig glæde af at studere den flyvende drageprinsesse på s. 81, sat sammen af et Mona Lisa-ansigt, en kaninkrop forsynet med svanevinger på elefantben, men blufærdigt uden bryster og med proptrækkerkrøller og dito hale.

Forfatteren til denne forunderlige bog siger kort og ærligt, at der er tre tænkelige holdninger til disse fabeldyr: man kan mene, 1) at de er fuldstændigt legendariske, 2) at de stort set er legendariske, beroende på nogle enkelte fakta, ofte misforståede, eller 3) at de virkelig har eksisteret; og forfatteren, der fægter med åben pande, løfter visiret og siger: *I take the third view!*

Man kunne måske have ønsket, at præses havde valgt samme morsomme fremgangsmåde, for det lader sig ikke bestride, at adskillige af folkeviseforskningens farvestrålende og mægtigt bevingede fortidsdrager flyver omkring i hans univers. Hvis det havde stået på titelbladet: Vi er der allesammen! var man ikke blevet så forundret over at træffe dem i fuld vigeur anno 1983, men nu — det skal ikke nægtes — ser man nervøst til siderne, men da disse mærkeligt udseende drager selv (i modsætning til deres vogtere) virker ret fredsommelige, ender det såmænd med, at man til sidst af lutter medlidenhed eller blot af nostalgi er ligeved at købe et franskbrød eller en pakke dybfrosset dragefoder i Hagskaup for at fodre uhyrene med; Herre Gud, de er jo så gamle, at de har været kæledyr i biedermeiertidens barnekamre.

Det er faldet i min lod at skulle sige nogle ord om disputatsens omfangsrigeste del, gennemgangen af de enkelte viser (p. 101–408), men forinden vil jeg forudskikke et par almene og principielle bemærkninger.

Jeg må åbent erkende, at valget af mig som opponent til dette værk er så uheldigt som bare muligt, thi jeg er derved kommet i den beklagelsesværdige situation at skulle udtale mig om noget, som jeg næsten ingen viden har om, og følgelig har jeg også svoret på aldrig mere at nærme mig folkeviser med åben mund eller pen i hånd, men som en anden Papageno med lås for munden. Det uheldige ligger i den kendsgerning, at jeg — i modsætning til præses — så godt som ikke ved det allerfjerneste om folkeviser i Norden før 1550; jeg ved ikke, hvor de kom fra, hvornår de dukkede op, og jeg kan ikke rimeligt forklare, hvorledes så løst konstruerede vers kan vandre fra generation til generation efter sigende i 700–800 år og fra den ene ende af Europa til den anden, og jeg har ikke fantasi nok til at forestille mig, at en vise fra Bretagne på bretonsk uden videre vandrer til Jylland; har Gud da pludselig ladet

jderne forstå bretonsk, eller hvordan? Min eneste sølle folkeviseviden, der ikke er en hægte værd, drejer sig om nogle konkrete og højt reelle forhold omkring disse visers ældste overlevering, dvs. efter år 1550, men det har alle dage været typisk for folkeviseforskningen, at den viden har man slet ikke brudt sig om, og derfor har man, da den var generende besværlig, foretrukket lige præcis århundrederne før 1550, for så har man jo ganske og aldeles frit spillerum. Intet kan forstyrre ens cirkler. Så dér står vi, Vésteinn, i hvert sit Paradis, formentlig talende ganske forbi hinanden, endda på hver sit sprog. Men med denne bog har vi fået kortlægning, ja næsten en middelalderlig topografi af det ene Paradis, det islandske, der mærkeligt nok ligesom det land Atlantis i Holbergs fornøjelige epistel om Rudbecks Atlantis minsandten viser sig at være norsk, så lad mig få lov til at beskrive mit Paradis, det danske.

Folkeviseforskningen er en ung disciplin, endnu ikke 200 år gammel, men denne videnskab har lidt af den ulykkelige skæbne at blive udformet i en idealistisk åndsperiode, hvor det ideale stod uendelig højt over det reale, så at det normalt ikke faldt forskerne ind at konfrontere deres spekulative resultater med den foreliggende virkelighed. Banebryderne inden for denne disciplin var tyskeren Wilhelm Grimm, den svenske digter Erik Gustaf Geijer og danskeren Svend Grundtvig, 3 G-er, som dog ikke er ganske ens: Grimm og Geijer var foregangsmændene, der udformede deres teorier om viserne i det 19. århundredes andet tiår, mens Svend Grundtvig i samme århundredes midte byggede sit praktiske arbejde på disse idealistiske resultater. Man forklejner ikke Svend Grundtvig ved at sige, at han ikke var original, hans udgangspunkt var Grimm og Geijer, hvad man ofte overser, fordi Grundtvig fra sin far havde arvet en fabelagtig arbejdskapacitet, som gjorde ham til en af de mest vidende folklorister, der har levet. Fra denne tid og fra disse mænds virke stammer nogle af viseforskningens mange drager, og Grundtvig har den ære at have fået dem til at flyve ud over verden, således at vi i europæisk balladeforskning med enkelte modifikationer stadigvæk går ud fra det idealistiske grundlag, som var Svend Grundtvigs i 1847, da han som 23årig gav sig i kast med Danmarks Gamle Folkeviser = DgF.

Jeg holder mig nu til de drager, der er aktuelle i den forhåndenværende sammenhæng, hvor formålet har været at sætte de islandske viser ind i en nordisk sammenhæng. Problemerne er stort set to:

- 1) visernes alder

2) deres hjemsted og følgende vandringer

Om alderen kan man sige følgende. De tre ovennævnte romantikere anså det for givet, at folkevisen er en digtart, der ligger i direkte forlængelse af den på Island overleverede Eddadigtning, som man dog anså for i hvert fald fællesgermansk; dette fører til, at man i outrerede tilfælde kan finde eksempler hos Grundtvig på visedateringer helt tilbage til ca. 900/1000. Senere forskere har været noget skeptiske med denne høje alder, men ejendommeligt nok har de aldrig taget problemet op til principiel nyvurdering, i stedet har de uden bærekraftig argumentation blot dateret viserne til ca. 1100 og som produktiv genre op til 13/1400, og denne datering er der ikke rokket meget ved siden. Litteraturhistorikerne overtager denne datering tillidsfuldt fra folkloristerne og derfor genfindes den i alle litteraturhistorier uden hensyntagen til, at der aldrig nogen sinde er ført et solidt bevis for rimeligheden af denne voldsomme antedatering. I Norge, der spiller en central rolle i disputatsen, kender man realiter — og jeg betoner ordet: realiter — ikke folkeviser før midten af det 19. årh., bortset fra Anders Sørensen Vedels og Peder Syvs trykte visebøger; dette indebærer, at norske forskere nødes til at antedatere deres viser med 6/700 år; hertil kommer så, at man desuden må gå ud fra, at disse 20 generationer på en mystisk måde må have sluttet en overenskomst om aldrig nogen sinde at nedskrive så meget som en linie af en evt. norsk folkevise før Henrik Ibsens fødsel! Og det har de sandelig holdt, mens de øvrige nordboere ikke har kunnet dy sig og er gået i gang meget tidligere. Det skal jeg kort vende tilbage til. Men ved at operere med denne høje alder løser man eller snarere pseudo-løser man på en nem måde alle forskningens problemer, thi viserne påstås da at være blevet til og at have vandret rundt i hele Europa i en lang periode, hvorfra vi akkurat ikke har ét eneste utvetydigt vidnesbyrd overleveret om deres formodede eksistens. Det skal som bekendt være ubesværet at gøre ækvilibristiske kunststykker i et lufttomt rum, men det er ulige sværere at stå på hovedet i hundrede år uden for det lufttomme rum. Dog, for en folkeviseforsker i romantisk gløden er dette aldeles ikke umuligt end sige besværligt. Hvad en litteraturhistoriker normalt ikke tør vove, det er til gengæld norm, for ikke at sige lov for folkeviseforskeren: Man tager en vise, der for eksempel findes overleveret i det danske håndskrift Hjertebogen, fra ca. 1550, siger derpå, at visen er fra 1150; uheldigvis kender man den ikke før 1550, men derimod optegnelser af 27 gamle jyske gubber og kællinger fra 1850erne; men nu kommer

det allermærkeligste: vær vis på, at folkeviseforskeren uden tøven vil erklære, at den form som Maren i Kæret sang Påskedag 1852 også er den, der står urformen fra o. 1150 nærmest, hvorefter man rekonstruerer visen på dette grundlag, idet man hjerteløst kaster Hjertebogen til side som aldeles upålidelig, selv om den ubestrideligt er 300 år nærmere den ukendte kilde! Og det gør man ikke bare lokalt nordisk eller fx dansk, nej, man tager den store håndbevægelse og skovler hele Europas folkedigtning op på skrivebordet og finder, hvis man reducerer visens handling til nogle få meget abstrakte modeller, naturligvis rigeligt med paralleller i Frankrig, England, Tyskland, Rusland, Balkan osv., og det sker uden tøven eller metodisk forbehold, så man som ung lader sig dupere til at tro på, at dette her dog må være de vises sten og bliver stum — og dum. Først når man bliver nærgående og undersøger årstal og dermed den kronologiske sammenhæng, bliver man skeptisk, muligvis endda overskeptisk, for hvordan forholder det sig med hele dette enorme europæiske materiale tidsmæssigt og i forhold til de overleverede europæiske tekster? Så godt som hele molevitten er af ung dato, fra det 19. og i begrænset omfang fra det 18. årh., hvormed jeg dog ikke vil vove at sige noget om den definitive alder, som jeg ikke ved noget om, jeg tænker altså på nedskrivnings- og udgivelsestid. Vi befinder os således i folkeviseforskningen i en ahistorisk verden, hvor der ikke eksisterer før og efter, hvor man uden at blinke med øjnene kan etablere en *baglæns årsagsammenhæng* mellem et digt påviseligt i England eller Bretagne i det 19. årh. og et digt, der findes overleveret i Danmark fra 1550, og den eneste argumentation for denne påstand er, at man må bevæge sig ud på endnu dybere vand og hævde, at begge digte faktisk er meget meget ældre, og at kopulationen har fundet sted længe før, nemlig o. 1100 og under alle omstændigheder før 1550. Ingen har drømt om det i andre videnskaber selvfølgelig at føre et bevis, skønt bevisbyrden dog må påligge den, der antedaterer. Præcis dette fænomen er hovedindvendingen imod Ernst Frandsens beundrede og i mange henseender åndfulde og interessante bog, 'Folkevisen' (1935), i hvilken han prøver at datere viserne kronologisk ad åndshistorisk vej; men uden bevisførelse begynder han ved år 1100 og daterer derpå viserne kronologisk fremadskridende, men hvorfor man skal begynde 1100 og ikke 1500, kan kun forklares derved, at Svend Grundtvig hævdede denne høje alder for viserne; videnskabeligt set — og her rører jeg ved noget centralt, også i VÓ.s bog — bør metoden være den modsatte, ikke fra det ubekendte

til det bekendte, men naturligvis fra det bekendte til det ubekendte, hvilket betyder for folkeviseforskningen, at man må begynde år 1550 og gå bagud for at se, hvor langt man kan komme. Frandsen blev hængende i alle mulige ubekendte størrelser, og måtte ydermere opfinde en tabt lyrisk digtning i Danmark i højmiddelalderen for at forklare folkeviserne og deres sprog, altså forklare noget såre bekendt fra o. 1500 med noget aldeles ubekendt o. 1100. Holder man sig til håndskrifterne fra det 16. årh., behøver man ikke at konstruere nogle lyriske viser, thi håndskrifterne indeholder normalt foruden folkeviser også lyriske viser, som sprogligt ikke adskiller sig fra folkeviserne, men Sv. Grundtvig påstod uden bevisførelse, at de lyriske viser i håndskrifterne er fra tiden 1500–1600, og Ernst Frandsen godtager uden analyse dette og måtte derfor *opfinde* en højmiddelalderlig lyrik i Danmark; at konstruere en genre er således aldeles overflødigt, men det siger noget om denne forsknings metoder, at man har gjort det.

I 150 år har denne kronologidrage behersket folkeviseforskningen og gør sig da også bemærket i den nærværende disputats, som dog for de islandske visers vedkommende opviser meget mådehold, men til gengæld under indflydelse af norske forskere er lige så umådeholdende med hensyn til de norske visers alder. Da dette ganske øjensynligt er disputatsens mest angribelige skanse, vil jeg vende tilbage hertil, men forinden foretage yderligere et mindre strejftog omkring disputatsens forudsætninger.

Sammenlignet med kronologispørgsmålet er de andre drager af mindre betydning, men jeg skal dog komme ind på nogle typiske fænomener. Det blev hævdet i Norge og senere i Sverige og Danmark godtaget som en ubestridelig kendsgerning, som man anså for bevist — en terminus, der nok har sin særlige definition i disse forskeres munde — at de såkaldte kæmpeviser (DgF.I) er norske; det skete i den også for Island så lystige periode, da norske filologer gik på skrækindjagende safari i nabolandenes litteratur for at tilegne sig en litterær fortid, og da det skete med brask og bram og megen højrøstethed om noget, som skal hedde 500årsnatten, så blev danskerne spage og matte i koderne og sagde: Jo, dem har vi givetvis på det skændigste stjålet fra jer. 30 kæmpeviser, vær'sgo! Imidlertid minder det lidt vel meget om filmen Pimpernell Smith, i hvilken Göring på samme vis vil gøre Shakespeare til tysker, og englænderen giver efter med bemærkningen om, at det dog må indrømmes, at han er meget godt oversat til engelsk. Kæmpeviserne findes

nemlig uimodsigeligt på dansk i alle de danske håndskrifter 1550–1600 og i Vedels og Syvs trykte visebøger 1591 og 1695; de norske versioner er efter 1850. Noget holdbart bevis for denne teori er ikke leveret — og vi venter stadigvæk med interesse.

Et andet fænomen i vor sammenhæng er visevandringerne. Det er lidet udforsket, måske af gode grunde, for det er ikke så ligetil at give en forklaring på, hvordan en vise vandrer fra Frankrig eller Portugal til Danmark eller Island, hvis man ikke kan påvise nogen naturlig trafikforbindelse. Doktoranden er i denne henseende ikke i personlig nød, da han stort set opererer med Bergen som udgangspunkt, som er middelalderens handelsforbindelse til Island, så havde der været folkeviser i Norge, var det acceptabelt nok. Men han må jo sluge sine skandinaviske kollegers kameler, og det synes han åbenbart om, for han protesterer ikke mod dem og undrer sig ikke over, at viser fra Portugal og Bretagne fra det 19. årh. frejdigt indvandrer i Danmark allerede i det 12.–15. årh.; slikt ville forbavse en historiker og en kriminalbetjent. Men det har været skik og brug siden Sv. Grundtvigs dage at anse den slags mirakler for gangbare i folkeviseforskningen.

Nu kan jeg næppe skjule længere for de tilstedeværende, at jeg er en snusfornuftig realist, der af angst for at falde ikke vover så meget som et lillebitte hop i luften og pure nægter at stå på hovedet som dagens normaltilstand, altså kan jeg lige så godt fremture i min jordbundethed og påstå, at man specielt, hvad dette problem angår, i stedet skulle gribe til lidt litteratursociologi og i stedet for alle disse hovedløse gætterier angående en upåviselig visefortid give sig i kast med en minutjøs udforskning af de trykte danske visebøgers udbredelse for at se, hvad det kan føre til. Det er bekendt, at kgl. historiograf Anders Sørensen Vedel i 1591 på kongehusets opfordring udsendte en samling på 100 danske viser, som han kaldte 'Gamle viser' = ísl. fornkvæði; han byggede på manuskripter, der alle var blevet til ved det danske hof 1550–1590, thi det kan uden modsigelse bevises, at folkevisedigtningen var det danske hofs yndlingsdigtning, såvel under Fr. II, hvad der ikke er så underligt, som også under hans far Chr. III, der indførte reformationen og derfor har tilnavnet 'præstekonge'. Men hans hof sang åbenbart ikke salmer om aftenen. Men folkeviser. Og fra denne tidlige periode har vi ud over håndskrifterne også separattryk, skillingstryk, de ældste fra o. 1560. Vedels visebog fra 1591 blev i løbet af 70 år trykt i 12 oplag og udbredtes i hele det dansk-norske kongerige, Holsten måske undtaget. I

1695 genudsendte Peder Syv så Vedels bog, men forøget med yderligere 100 viser, og denne bog, Vedel-Syv, er siden genoptrykt 10 gange, i alt altså 22 oplag af disse to folkevisebøger.¹ Fra disse to bøger stammer de fleste af de kendte skillingstryk, og det er påviseligt, at en meget stor del af den mundtlige tradition i Danmark og formentlig også i Norge i det 19. årh. ganske enkelt hidrører fra Vedel-Syv; enkelt, og i grunden ikke spor ejendommeligt, næsten naturligt. Særere er det, at folkeviseforskere har en så stor svaghed for denne mundtlige tradition fra det 19. årh., som er 300 år yngre end Vedel-Syvs kilder, og som hidrører netop fra Vedel og Syv. Men endnu mere karakteristisk for denne disciplin er det, at dette enorme materiale mellem 1550 og idag, som faktisk eksisterer, ikke er udforsket; men derimod foregår forskningen intenst i det tidsrum, hvorfra vi ikke har overleveret en tøndel. Beskæmmende, men ret talende.

I denne sammenhæng skal jeg nævne en anden drage, der må være meget flyvedygtig, hvis disse mærkeligheder skal gå op. Ganske specielt for de norske visers vedkommende må det forudsættes, at der har været tale om en yderst stabil tradition, så at sige uforanderlig, for ellers kan vi jo ikke gøre det, som VÓ. gør, nemlig sammenligne en norsk vise fra 1850–1900 med en islandsk, som præses forsigtigt daterer til 1450–1550 men nedskrevet o. 1650; hvis den norske vise skulle have påvirket den islandske, må den norske vise jo have været uforandret i godt 350 år, for ikke at tale om endnu længere. En sådan stabilitet går præses da også ud fra. Men enhver, der har arbejdet med det overleverede materiale 1550–1900, ved af erfaring, at en sådan stabilitetsteori mærkværdigvis ikke passer dér, men at det modsatte netop er tilfældet. Visernes variantmængde kan bedst sammenlignes med alle de nordiske landes samlede renter af statsgælden. Hvis man ser på disse digtes tekniske udformning, kan det jo heller ikke undre: ingen fast rytme, ingen alliteration og ingen absolutte rimkrav, halvrim er almindelige, og hvert eneste digt kender

¹ Vedel blev trykt således: 1591, 1595, 1609, mellem 1609 og 1619, 1619, 1619 (?), 1622, 1632, 1643, 1655, 1664 (Kristiania), 1671, i alt 12 udgaver. Derpå udgav Peder Syv bogen, men forøget med endnu 100 viser: 1695, 1695, 1695, 1739, 1764, 1787, i alt 6 udgaver; senere er der kommet yderligere 4 udgaver, hvoraf to i Torshavn på Færøerne. Dvs. 18 oplag før år 1800; Gustav Henningsen har i Danske Studier (1959), på 53ff. gjort rede for disse udgaver, men bemærk, at han p. 77–78 kommer til at angive 2 oplag (K, L) som 10. oplag, hvorfor han (p. 83) kun når til 21 udgaver.

til mange helt rimløse strofer. Hvordan skal noget sådant huskes uforandret i århundrede efter århundrede? På basis af det foreliggende, bevarede materiale vil det være mildest talt letsindigt at tro derpå; og hvis man ikke kan gå ud fra noget sådant, hvad så med den norske hypotese? Den er ej værd en hægte, for at citere den kloge nordmand.

Disse betragtninger kan gerne munde ud i en understregning af det besynderlige i, at forskerne har været så fascinerede af den filologisk-komparative metode, at de næsten altid overser det naturlige i, at en digter — og det er jo litteratur vi har med at gøre — kan tage en eksisterende vise og digte noget helt nyt ud af den, måske endda i opposition til den forefundne vise eller som beskrivelse af hans egen personlige situation. Til belysning af dette rigtignok litterære og ikke folkloristiske synspunkt skal jeg give to eksempler: I sin gennemgang af 'Elverskuds' mange nordiske varianter omtaler SvG. den færøiske vise (19. årh.), der har det synspunkt på hr. Olufs tragedie, at han inden forlovelsen har haft et erotisk forhold til en elverpige, en omskrivning af den unge mands normalsituation tidligere; dette kan i og for sig være en lige så god forklaring som den danske vises dæmoniske skæbnemodel, men de to synspunkter kan ikke forenes; de to digtere vil noget ganske forskelligt; det er to divergerende moralske og etiske verdener, der beskrives. Noget lignende ses endnu tydeligere i den danske vise om 'Jomfruen i fugleham'. De ældste redaktioner fra 1550erne beretter om en dejlig pige, der forvandles til en hind, og den unge mand i visen, om hvem det kan siges, at han endnu erotisk set er på jægerstadiet, jager naturligvis pigen som et stykke vildt, derpå forvandles hun til en fugl, som han så prøver at fange som fuglefænger, men da den søger tilflugt i et træ, vil han fælde træet; heri forhindres han af skovens ejer, en ældre erfaren mand, der belærer ham om, at på den primitive måde vinder man ikke en pige: han skal skære sit eget hjerte ud; han forstår og gør det, og da fuglen smager hans blodige hjerte, forvandles hun atter til en dejlig pige; de har dermed begge gennemgået en forvandling, som skal til, han, en pigejæger, bliver til en trofast elskende og opofrende ægtemand; hun lader sig først forvandle til kvinde, da hun er sikker på denne forvandling, hun lader sig ikke indfange af en ung forfører, der bare er ude på at sexgantes. Denne digter vil sige os noget om kærlighedens væsen og udvikling. Men i Anna Urups håndskrift fra ca. 1610 får denne vise en ganske anden udgang. Ungersvenden jager pigen, men hun flyver ikke væk, gør sig ikke kostbar, og ungersvenden bringer intet personligt offer,

og de to unge hengiver sig seksuelt til hinanden i skoven, men da pigen derefter vågner op, er manden væk: hun satte ikke sin kvindelighed i den rette kurs, og han gennemgik ikke elskovens metamorfose; altså en vise om en banal don Juan og en alt for villig donna Elvira, helt forskellig fra den ældre vises høje kærlighedsideal. Det er samme stof, men det er to digte, to selvstændige kunstværker; men for folkeviseforskeren er det én og samme vise, den sidste blot en forvanskning, en dårlig variant. Men det er ingen forvanskning, ingen variant på den måde, den er selv et gennemtænkt kunstværk. For forskerne har disse tekster primært været sammenlignelig folkløse, og der er skrevet mange digre bøger herom, i hvilke der ikke findes en gnist af æstetisk holdning til viserne som kunstværker. Hvordan man kan skrive om folkeviser eller sagaer uden at tage stilling til den kunstneriske intention, det fatter jeg kun med besvær.

Denne tradition inden for viseforskning har nu været gængs i over 150 år, uden at man dermed er blevet klogere på visevirkeligheden, thi det kan man ikke blive, når man konsekvent vil forklare noget bekendt ved noget ubekendt og ikke-påviseligt. En af følgerne er den, at litteraturens folk har opgivet området og overladt det til folkløserne og filologerne, til stor skade for litteraturen. Efter så lang tids ensidig indoktrinering kunne man forestille sig, at tiden var inde til en nyorientering, og man kunne stille særlige forventninger til en islandsk disputats om islandske folkeviser, idet forskningen på dette felt har været ret begrænset her i landet, hvorfor der kunne have været mulighed for at begynde fra grunden af. Men i den henseende har præses anbragt sig i en vanskelig situation ved at ville knytte de islandske viser så tæt til netop de norske, som ikke engang eksisterede, da de isl. blev nedskrevet o. 1665. Men dette skal jeg i det følgende illustrere en smule.

Det var første del — som nok kunne undværes! Nået så langt og med præses inderligt kiggende på uret nødes jeg til atter at tage en lille svip-tur til Norge for at undskylde mig. I 'Peder Paars' fortæller Holberg et sted om skriveren Niels Ruus' forræderiske fejhed, der får den store helt Peder Paars til at lade ham dødsdømme. Da den arme Niels Ruus ligger på jorden og afventer henrettelsen, må han jo have en præst, dog er der ingen, så man må som i folkeviseforskningen gå utraditionelt til værks:

Strax Peder Paars befool man skulle een udlede
Som Bog-lærd var, og som ham trøste kunde best.

Men ingen af hans Folck her vilde være Præst.
 Omsider gaf sig an en half studeret Røver.
 Hand sagde: Synder hør, du dig ey meer bedrøver.

Til delinkventens usalighed skvaldrer denne halvstuderede røver nu op i lang tid over for den stakkels dødsdømte, der til sidst afbryder med disse forløsende ord:

Ach væ mit ene Knæ!
 Den Indgang var for lang!

Det var min måske også, og jeg skal nu skynde mig at skride til henrettelsen, men dog minde om, at Niels Ruus overlevede ganske godt, thi bøddelen er så rutineret i sit hverv, at han ikke ved, at han skal trække sværdet af skeden, før han hugger!

Efter dette trøstelige norske intermezzo skal jeg vende tilbage til teksten og slå fast, at VÓ. i henseende til antedateringsdragen er ret mådeholdende, hvad de isl. viser angår, de er fra før reformationen (404, 406), evt. fra det 15. århundrede (83, 84), hvilket er plausibelt nok, men måske alligevel ikke sandheden. Imidlertid er det svært at balancere i denne situation, for det er lidt foruroligere at benytte disse altså meget unge viser til at være givende udsagn om den norske middelaldervise (404): det kræver, at de norske viser fra det 19. årh. først skal antedateres 4–500 år for at have kunnet vandre til Island 1450–1540, og derpå skal de overleverede islandske tekster fra 1665–70 bruges til at bestemme de selvsamme (ukendte) norske viser fra 12/1300. Heraf ser man, hvor vanskeligt det er at manøvrere, når man vil sejle af sted med hele den nordiske folkeviseforsknings resultater som lig i lasten, for atter at citere en nordmand.

I det følgende må jeg lejlighedsvis nævne årstal, noget som ikke er på mode i vore dage, men uundværlige, for 'de give Forkundskaber — og de ere nyttige', men det er bare en dansker som har sagt det. Det bør dog understreges, at jeg ikke ubetinget vil nagle en tekst fast til et sådant årstal, jeg vil ingenlunde afvise muligheden af en vis mundtlig tradition; imidlertid er det af både praktisk og teoretisk værdi at påvise, at den visetekst eller udenlandske parallel, som anses for bedre end fx. Hjertebogen fra 1555, stammer fra 1855 og ikke fra 1155; man bør under alle omstændigheder tage det som et advarselssignal: Isen er usikker. Hvad enten vi nu følger fx. Frandsen eller præses, når vi nemlig op på ante-

dateringer på et eller andet sted mellem 400 og 700 år, og begge alternativer anser jeg for urimelige.

Lad os begynde med vise nr. 1, Ólafur liljurós, da. Elverskud; den ældste islandske redaktion er fra 1665, den ældste danske fra 1560, en anden dansk er Syvs tryk 1695, den ældste svenske er fra 1670; ifølge SvG. var visen i Norden påvirket af en skotsk vise fra 1770erne, en bretonsk fra 1839 og 1868–74, endvidere en fransk vise fra 1863–66, og så kan vi tilføje den mundtlige tradition i Norden: færøisk 1823 og 1868, danske fra 1840–90, og endelig kan vi til slut se, hvor den norske, som præses anser for forlægget for den isl. vise, stammer fra, den kendes fra o. 1850, en yngre tekst er fra 1890/91. Den no. overlevering er 300 år yngre end den danske, 200 år yngre end den isl., 150 år yngre end Syvs tryk, ja den norske tradition er endda yngre end Abrahamson, Nyerup og Rahbeks store folkeviseudgave 1812–14, er således også yngre end Herders berømte tyske oversættelse i 'Volkslieder' 1778–79, forlægget for Goethes 'Erlkönig'. Dette er ubestridelige kendsgerninger, men ikke destomindre har det været skik og brug at sige, at visen er bretonsk (1839), vandret til England (1770) og derpå via Danmark til Norge og til Island, o. 11/1200, for ifølge Frandsen hører denne vise til det allerældste lag. Det er, hvad jeg kalder en baglæns årsagssammenhæng. — Et lignende strategisk kronologisk tilbagemag foretager VÓ. i dette tilfælde, idet den no. vise (1850) dels skal have influeret den færøiske (1823) og dels den islandske (1665), og dette skal være sket før reformationen, hvorved vi lander o. 1500, hvad der indebærer, at den norske og den færøiske vise må antedateres med henholdsvis 350 og 325 år, den isl. med kun 150 (119–122); selv om denne konstruktion ikke er slet så vild som mange andre som fx. den bretonske teori, der kræver en antedatering på mindst 700 år, så er det såre betænkeligt at arbejde således stik imod al videnskabelig metode. Jeg har meget svært ved at se, hvad man rent konkret siger om den islandske vise på denne måde. Her går skellet imellem præses og mig. For mig kan alt dette ikke blive andet end ubeviste og ubeviselige og uanvendelige postulater, og hvad jeg har sagt om dette er jo principielt, hvorfor det i virkeligheden optræder i så godt som alle analyserne på disse 300 sider. Det vil være aldeles formålsløst og alt for langtrukket at understrege dette i alle tilfælde; jeg skal derfor blot påvise det i nogle få og perspektivrige tilfælde.

ÍF 3 = DgF. 40 Harpens Kraft. Den ældste version er dansk, fra 1570, flyvebladstryk 1672; VÓ. strejfer (p. 129) en af de sindrigeste

konstruktioner i nordisk folkeviseforskning ved at omtale det engelske digt om King Orfeo, men om det er nogen omtale værd i denne sammenhæng, kan man vurdere, når jeg kort refererer Bugges og Olriks teori: længst bagude har vi det græske sagn om Orpheus, der har været kendt i middelalderen ad litterær vej; men så får vi på vejen fra Grækenland op til Norden o. 1200 et tysk digt, 1860, et bretonsk digt fra det 11. århundrede som til alt uheld (eller mon ikke snarere held?) er gået tabt, men det har først sat sig sine spor i det engelske digt King Orfeo o. 11/1200, og dette konglomerat samles så i den nordiske vise (o. 11/1200); hvis man ikke er blevet skeptisk af dette, så bliver man det måske heller ikke af at erfare, at det engelske digt kendes fra 1880, dvs. det skal antedateres 700 år for at kunne komme på tale o. 1200 i Norden. — Dette er skrivebordsfilologi, og VÓ. er dog også noget forbeholden, men føler sig dog forpligtet til at tage stilling til dette galimathias, og det ender da også med, at det må have haft sin andel i, at han gør denne pæredanske vise til engelsk.

ÍF 5 = DgF. 33 Germand Gladensvend, en af de berømteste folkeviser; og lad os ikke glemme: den findes ikke i Norge. (Pudsigt er det at se, at præses har sådan en lyst til at ville korrigere handlingen, og selv om han indser det metodisk forkerte deri, eftersom der ikke er noget belæg derfor, så lader han dog sit forslag stå til overvejelse (137)); det fører over i en række spekulationer over Jørn Piøs valravn-teori, og VÓ. gør ganske rigtigt opmærksom på denne hypoteses akilleshæl, nemlig at uhyret jo ikke opnår den for valravne forskriftmæssige forvandling efter at have smagt menneskeblod. Det er altså snyd. Dette er helt korrekt, men sagen er typisk, fordi der faktisk ikke i noget håndskrift står ordet 'valrav', hyppigst er der tale om en ørn (BDE), eller en gam (C) og endelig en ravn, en vild ravn (A), og til slut har vi Vedels tryk 1591, og han kalder utysket for 3 ting: trolld, gam og den vilde eller lede ravn. Piøs rettelse 400 år efter, at så kyndige mænd som skriveren af Karen Brahes folio eller Vedel skriver noget helt andet er letsindig — som om Vedel ikke kendte en valravns vilkår! Jeg skal ikke undlade at notere, at præses ikke kan dy sig for at foreslå, at visens vej til Island gik 'possibly through Norway' (138), men så er vi altså derude, hvor vi for at få regnestykket til at gå op, enten må konstruere en aldrig kendt norsk vise, eller snarere regne med et i øvrigt ligeså ukendt dansk visecenter i Norge — medmindre man da, som jeg vil foreslå, går ud fra, at det har heddet Anders Sørensen Vedel: Et hundrede udvalgte danske viser.

IF 6 = DgF. 537 'De søfarne Mænd', som har sit ældste eks. på Island; et dansk skillingstryk kendes fra 1723, mens den norske vise er fra 1850; VÓ. regner med, at visen ikke kan være ældre end det 16. årh. (142), hvad der ikke kan være meget galt; men med støtte i en af DgFs. mere løsslupne teorier, inddrages intet mindre end en portugisisk vise; ak og ve, den kendes først fra det 19. årh! Man kan blive misundelig på og fascineret af forskere som SvG., der i den grad kan akceptere, at tusind år er som en dag, og ikke nogen særlig anledning til at bekymre sig om slige bagateller. De har det utvivlsomt rart.

IF 16 = DgF. 82 Ribold og Guldborg, vel en af de populære viser på dansk, kendt i mange håndskrifter fra 1570ff., skillingstryk 1648, trykt hos Syv 1695. Uden nærmere begrundelse bliver præses her omtrent ligeså streng som jeg og dekreterer for denne vises vedkommende, at den (og hvorfor netop den?) næppe er ældre end de ældste manuskripter (184); så vidt vil jeg da ikke gå, men er dog forundret over, at denne så fremragende regel ikke gælder for de norske visers vedkommende. VÓs. strength skyldes måske, at han ligesom jeg har været ved at dø af grin over den ældre teori, der stadig er i vælten og derfor citeres med panderynken i DgF.X: Ingen ringere end Olrik mente, at denne vise måtte være digtet af en dansker i England, hvilket rimeligvis må indebære, at den senest er fra o. 1040, thi efter den tid havde danskerne vist ikke megen lejlighed til at digte i England, men heldigvis nåede denne dansker med sit digt at afstedkomme et engelsk ur-digt kaldet Earl Brand, som sandelig levede i dølgsmål helt til 1820, små 800 år, men pyt med det. Derpå blev digtet eksporteret til vestnordisk område, hvor der opstod en ældre Ribold-vise som til ingens overraskelse er gået sporløst tabt, men til alt held havde den afsat den islandske vise, o. 1300, noget senere opstod på samme grundlag et dansk digt (1400), og endelig vandt digtet også noget senere indpas i Sverige, men de lede og feje svenskere ændrede den danske heroiske kamp i dagslys til en natlig kamp, i en desværre også forsvunden svensk vise, der dog heldigvis fremkaldte flere fødsler, nemlig en svensk vise samt den danske vise om Hildebrand og Hillelil (DgF. 83, som mærkværdigvis også findes overleveret fra 1570, selv om den skal være meget yngre!!). Dette kan måle sig med Erasmi Montani galskab, og jeg finder det sympatisk, at VÓ. hugger den gordiske knude over, men et sådant standpunkt burde dog principielt have konsekvenser også for alle de andre viser.

Irritationen har åbenbart holdt sig til ÍF 23 Tristrams kvæði, der er særíslandsk, forekommer slet ikke i Norge. Imidlertid har den emsige Liestøl selvfølgelig krævet digtet udleveret, hvortil præses endelig (p. 220) formulerer den helt præcise indvending: at Liestøl, der fremsætter en sådan teori, også burde have bevist den. Et ord i rette tid *af* og for resten også *til* præses.

Lidt længere fremme møder vi nye varianter af denne norskhed; ÍF 35 = DgF. 294 Karl Hittebarn og ÍF 52 = DgF. 126 Kong Valdemar og hans Søsterdatter, sidstnævnte et af vort lands klenodier, højt prioriteret i turistindustrien; ved den første vise støtter VÓ. sig til Liestøl med det givne resultat, at visen erklæres for norsk; den norske vise stammer dog muligvis fra Danmark eller Sverige, fik sin egen udformning i Norge, og den udvandrede til Island, hvorefter denne gamle norske form, velsagtens på grund af den slemme 500års nat kom under skadelig dansk indflydelse, så at den no. vise nu desværre ligner den danske. En simple re forklaring er ikke svær at få øje på! Karl Hittebarn er ikke nogen kendt vise i Danmark, så det har endnu ikke vakt opsigt, at den nu hånes således, værre er det, når samme forklaring lægges ned over digtet om kong Valdemar, hvor endnu mindre peger i retning af denne tvivlsomme afstamning; i øvrigt er begge digte trykt hos Syv: En temmelig rimelig forklaring på visens eksistens i Norge i 1860erne. Aldeles skammeligt fortsætter VÓ. sin fremfærd mod vor litteratur i sin behandling af ÍF 53 = DgF. 121 Kong Valdemar og Tove, hvor man ikke har noget norsk sidestykke overhovedet, men VÓ. fortsætter ufortrødent bestræbelserne på fornorskningen og forklarer, at forskellen mellem den íslandske og den eksisterende danske derved (p. 311), at den ísl. vise, som heldigvis er kendt og ægtefødt, stammer fra en norsk redaktion, som nordmændene har været så uheldige at glemme; jeg vil mene, at nordmændenes glemsel, som præses ikke forklarer os, ganske givet skyldes, at de meget moralske nordmænd ikke kan lide den i visen beskrevne danske uskik at koge mandens elskerinder i badstuen som en julegås:

De hinte Thofflill aff badstuen udt:

da vaar hun som en gaaes, de stieger om iuell. (v. 40,III,47)

Og lad os gå til ÍF 62 = DgF. 480 Terkel Trondssøn, der er en gribende romanvise af betragtelig længde; også den skal komme fra Norge, hvor den dog er ganske ukendt, hvis man da ikke vil medregne

et skillingstryk fra o. 1560, afskrevet i Norge, men desværre ærkedansk. Imidlertid har der nok siddet en underlig gråsprængt en på den yderste nøgne ø, som har omdigtet visen i den stil, der har passeret til øboerne på de atlantiske skær, og selv om vi naturligvis ikke kender denne Terje Vigen eller hans vise, så er den islandske nok alligevel kommet til Island ad denne snurrige vej (p. 340–341).

Og hermed er overgangen med vilje gjort gradvis til det allerværste, som jeg nu kommer til. Dette traditionelle folkevisesyn vil altid ende med at tage magten fra forskeren, fordi der i teorien ikke er indbygget en bremse, ikke engang en nødbremse; det er jo så let at forklare alle mærkværdigheder på dette område ved at henskyde det hele til det store tomrum, tiden før 1550, hvorfra man intet ved; al kontrol er borte, og forskerens fantasifulde kombinationsmuligheder kan blomstre som ukrudt i haven. Springet er ikke stort fra at korrigerende eksisterende viser og til ganske enkelt at udfylde lakuner i fx. den hullede norske viserække: ganske vist findes visen ikke i dag, men den må selvfølgelig have været til og nok i en fra dansk afvigende form, hvormed man vil forklare den isl. vises afvigelser; underligt at ville forklare to kendte fænomener ved at gå vejen over noget totalt ubekendt, men det er helt i stil med folkeviseforskningens arbejdsmetoder i 150 år. Dette lille ekstralancierskridt kommer VÓ. da også til at tage i et par tilfælde: ÍF 28 = DgF. 298 Svend af Vollerslev (da. 1570, tryk 1657), ÍF 30 = DgF. 194 Hr. Ebbes døtre (da. fra 1560, tryk 1657 og 1695), men disse gamle danske viser findes ikke på norsk; ikke desto mindre foreslår præses atter en norsk løsning, hvilket altså også gjaldt de tidligere nævnte viser om Kong Valdemar og Tove og den om Terkel Trondssøn; og skal vi være ganske strenge, bør man til denne gruppe også medregne de to omtalte norske viser, som beklageligvis senere på ny er kommet under skammeligt dansk påvirkning, så at man ikke længere kan se lighederne med de isl. viser, som de altså ligner trods en ikke mere eksisterende lighed.

Folkeviseforskningens traditionelle mangel på videnskabelig disciplin har således 6 gange forledt VÓ. til det rene gætværk. Til hans undskyldning skal jeg villigt indrømme, at det er meget vanskeligt at undgå at lande dér, når hele forskningen i snart 200 år har været vant til, at man ikke behøver at respektere de simpleste krav, som andre historiske discipliner forlanger overholdt. Af egen erfaring ved jeg, at man glider ned ad dette folkloristiske skrårplan lige så hurtigt som ned fra Heklas top.

På den gamle folkeviseforskningens grundlag har præses bevæget sig i

ring om det islandske visekompleks; disse viser er indvandret til Norden, fx. fra England, men englænderne har dem fra Frankrig eller Bretagne, og dertil er de atter kommet andenstedsfra, hvorfra de egentlig kommer fortaber sig i det uvisse, ligesom kapitalen i købmand Bogesens tale i 'Salka Valka'. Men det er denne komparative kritik der er hovedsagen, viserne som litterære tekster, som udtryk for aktuelle, personlige oplevelser, en livsopfattelse, berøres ikke. Derfor kan VÓ. da også få det indfald at der måske har eksisteret en ældre version af Germand Gladensvend uden den elskede jomfru Sølverlad. Sikken mandschauvinisme! Gud Herren indså hurtigt, at Adam måtte have sin Eva, men præses bortamputerer hende uden tøven. Hvad bliver der så tilbage af digtet, som jo handler om to unge menneskers kærlighed? Folklore og filologi. Den stakkels kunst kan gå grædende bort som marsk Stigs døtre.

Viserne vandrer hele tiden i denne bog, herfra og dertil, men noget bud på deres egentlige oprindelse gives ikke.

Et sted i afhandlingen (p. 34) nævner præses mig som en af dem, der har et revisionistisk syn på nogle af de behandlede problemer. Det er måske at tage munden fuld og tillægge mig alt for megen ære, thi min afhandling om folkevisehåndskrifterne (DgF. XII) skulle jo gerne passe ind i det ærværdige værk fra 1847ff., således at meningene ligger godt skjult og kun læses mellem linierne. Men jeg skal da gerne give et bud, som vil have interesse også for de isl. viser. De nævnte undersøgelser over danske visehåndskrifter 1550–1750 og da spec. 1550–1600 afslører tydeligt, at vi under Chr. III og Fr. II på begge sider af Øresund og da ganske særligt ved hoffet i København havde et miljø af viseforbrugere i stor målestok. I ældre litteraturhistorier står der normalt, at det var tåbelige adelsdamer, der ikke kunne de simpleste regler i ortografi og heller ikke havde meget omløb i hovedet, som nedskrev disse viser, og det skulle være forklaringen på, at de er så ringe, at man gør bedre i at regne med Maren i Kæret 1852, der ganske vist heller ikke var så stiv i det her med papir og blæk og konstant led af hukommelsestab. Dette er imidlertid ganske enkelt udsprunget af nogle 19. årh.s fordomme, blandt andet borgerlige fordomme mod den danske adel og samme århundredes skånsomme overbærenhed med skrivende damer, der jo i grunden var latterlige. Lad det nu være, hvad det være vil, for mine undersøgelser af håndskrifterne viste noget ganske andet: disse håndskrifter er blevet til ved hoffet, skriverne var ikke damer, men landets topadmini-

stration, oversat til nutidssprog var det kontorchefer, departementschefer, landsdommere, ministre og vicekonger, der sad og skrev folkeviser. At forestille sig, at disse høje embedsmænd skulle være folklorister a la Evald Tang Kristensen er så absurd som noget. At disse mænd fra et socialt herskende lag skulle gå ud til gamle kællinger og gubber eller til soldater i vagtstuen på Københavns slot for at sidde og nedskrive 3. eller 4. stands tåbelige visdom, det er ikke det 16. århundrede. Det, de nedskrev ved hoffet og i kancellierne under de to konger er tværtimod en udpræget overklassedigtning, der udtrykker et aristokratisk livsideal, og det er en modedigtning — dette ses af visebøgernes og visernes tal — digtning og ikke folklore. (Det blev den først efter udgivelsen af Syvs visebog, altså i det 18. og 19. århundrede.) Mit konkrete bud er derfor stik imod tidligere antagelse, at den fantastiske viseopblomstring ved hoffet 1550–90 er selve kulminationen på denne genres historie; den har muligvis haft et kort ubemærket tilløb i det 15. århundrede, som vi dog ikke ved nogetsomhelst om, men kulminationen både produktivt og receptivt finder sted 1550–90 i København, på de sjællandske og skånske herregårde, og da ikke mindst på øen Hven midt i Øresund, thi dér sad Tycho Brahe, hvis tidligere lærer ASV. imidlertid var blevet hofpræst, men de to mænd kom meget sammen. Som et monument over denne periodes digtning har vi som slutsten Vedels visebog fra 1591, udsprunget af dette samme miljø, og det var Tycho Brahe og dronning Sophie, der fik drevet ham til udgivelsen, den første samling trykte folkeviser i hele Europa. Med Chr. IVs reelle tronbestigning som voksen i 1596 ændres dette totalt, den unge konge svor til datidens modernisme, ja avantgardisme, det kongelige kapels musikere og sangere blev straks stillet om til den nye europæiske renaissancekunst, og viserne drog ud på landadelens herregårde i provinserne, ikke længere hoffehige.

Folkevisen i Danmark er næppe meget ældre end den begyndende nedskrivning 1550–60, digterne og sangerne har muligvis været de professionelle kunstnere ved hoffet, mens nedskriverne er deres publikum. Viserne kan være nedskrevet efter hukommelse, men lige så sikkert er det, at disse skrivere, der jo sås hver dag på slottet, også har skrevet af efter hinanden, det fremgår af skrivefejl og overspringelser. Som skik og brug var ved hofferne dengang, er der næppe nogen af dem, som har været rigtig ædru efter kl. 11 om formiddagen, hvilket ganske særligt synes at gælde kgl. køgemester Albert Muus, Hjerkebogens skriver. Men

han har sikkert haft det rart med sin brandert og de gode viser; hans usikre og slørede blik skabte mange skrivefejl, og disse kæfertejl går igen hos hans afskrivere.

Og her kunne man så passende skyde ind, at de isl. visers opkomst kunne forklares meget enklere ud fra dette end ved de sære norske konstruktioner. Eller er det ikke en enklere løsning at sige, at de islandske viser nedstammer fra Anders Sørensen Vedels visebog 1591? Der er ikke noget, der tyder på, at de er ældre, det stemmer med materialet, at Vedels gamle viser, *forn kvæði*, er igangsættereren. Går vi lidt mere ind på denne tankebane, kan man nævne, at Jón Helgason i sin viseudgave (bd. I, p. xli) påviser, at forlægget for Gissur Sveinssons håndskrift fra 1665 har indeholdt 12 oversættelser af Vedel, og Jón Helgason fremsetter den nærliggende teori (I, p. xxxvii), at det er Vedels bog, som i det mindste har sat gang i opskrivningen af islandske folkeviser. I sin udgaves bind II og III bringer han den resterende del af Vedel i de islandske oversættelser fra tiden, efter håndskrift V2 (jfr. hans indledning i II, p. ix, xi og xiii), og han kan med temmelig stor sandsynlighed slå fast, at det er Vedel-optrykket 1655, der må have været forlægget for disse oversættelser. Vedels bog var notorisk udbredt i hele dobbeltmonarkiet, og det er nærliggende at antage, at hans viser ikke blot har været igangsættereren til et indsamlingsarbejde, men at de har været inspirationen til efterligning i kredse langt væk fra hovedstadens hofmiljø; Vedel kan formodes at have været den, der bragte denne genre til Norge og til Island. Da der imidlertid ikke findes noget norsk materiale, lader vi Norge ude af betragtning, så at det bliver Island, der kommer i søgelyset. Denne forklaring er naturligvis en teori, men den har den fordel, at den stemmer kronologisk: de danske viser 1550–1600, Vedel 1591, de isl. viser o. 1650–65; det vil endda stemme med det færøiske materiale, der ganske vist først er fra det 19. årh., men Lucas Jacobsen Debes noterer i sin Færø-beskrivelse, at færingerne sang gamle viser, for en stor del fra ASV., og at de dansede en primitiv dans til disse viser. Det er 1673, og man bemærker den udtrykkelige kombination af folkeviser og ASV. på den tid, der er så at sige de isl. visers samtidige. Det er derfor højst beklageligt, at de islandske Vedel-oversættelser er udeladt hos VÓ.

Her, i sikkerhed fjernt fra danske og norske folklorister er jeg nu gået til bekendelse og har sagt, hvad jeg mener om denne sag. For mig er det væsentligste heri det metodiske, erkendelsen af at vi ikke kan forlange,

at folkeviseforskning skal være undtaget fra de regler, der gælder i andre historiske videnskaber. Hertil kommer, at jeg vil betone i langt højere grad, at folkeviseerne ikke er folklore i det 16. og 17. århundrede, men er litteratur, der som al litteratur beskriver fx. opfattelsen af erotik, politik, religion, psykologi osv. Det er en symbolistisk digtning skabt i en brydningstid mellem middelalder og renaissance, men den blev slået ihjel definitivt ved barokdigtningens indmarch i landet o. 1625. Jeg har andensteds gjort opmærksom på, at barokkens gennembrud på den tid er et langt markantere gennembrud end Oehlschlägers (1802) og Brandes (1871), fordi den europæiske barokdigtning udrangerer hele den gamle nationale litteratur og dens traditioner fx. mht. rytme, rim, billedsprog, emner. I næsten 200 år dominerede den klassicistiske europæiske kunstdigtning i landet, og først med romantikken o. 1800 dukkede folkedigtningen atter frem, ganske særligt folkeviseerne, og helt specielt Vedels folkevisebog.

Som jeg indledte, skal jeg slutte med at understrege, at dette afvigende syn på folkeviseerne gør mig lidet brugbar til bedømmelse af folkeviseer og måske uegnet som opponert. Vi er ikke mange, der har vovet at tale folkloristerne midt imod, men fra et litterært synspunkt skete det med prof. Paul Rubows lille, men banebrydende afhandling om folkeviseerne i 'Smaa kritiske Breve' (1936); fra et sprogligt hold kan jeg henvise til Kaj Boms afhandling i Danske Studier (1973), og endelig har også Knud Togeby og Helge Toldberg været inde på lignende tanker. Men skal forskningen ud af det dødvande, som den er i, som følge af manglen på ganske elementær respekt for videnskabelig metode, så tror jeg ikke, at man meget længere på nogen måde kan undgå at slå ind på en anden vej og sandsynligvis den, de her nævnte forskere (og jeg selv) har antydnet.

Jeg har ved denne gennemgang, sådan som det er skik og brug især opholdt mig ved de sider, jeg har fundet kritisable, dvs. en for stærk afhængighed af forskningsmetoder og synspunkter, som der ikke er fremtid i, videnskabelig set. Opgaven har været snæver, og man kan beklage, men vel ikke kritisere, at den har været så snæver komparativ-filologisk og derfor slet ikke har taget hensyn til det litterære aspekt. Men lad mig da slutte med at sige, at vel er det ikke blevet bogen om de isl. folkeviseer, så har vi dog med denne disputats fået et meget godt hjælpemiddel i hænde, thi VÓs. lærdom, belæsthed og viden, er meget stor, så at hans efterfølgere på dette felt — og jeg vil håbe, at de vil

komme — vil få det meget lettere med at orientere sig i den isl. folkeviseforsknings stilling i dag. Med denne bog og med Jón Helgasons 8 binds store udgivelse af de isl. folkeviser er den isl. forskning ført så meget ajour, at den i modsætning til den norske og svenske er i niveau med den danske: nemlig at materialet er helt tilgængeligt i en første-klasses udgave, forskningsresultaterne med denne disputats er bragt sammen, således at redskaberne ligger beredte for den, der nu vil gå i gang med dette fascinerende emne.

Da jeg fik den opgave at opponere her i dag, kom jeg som tidligere nævnt i yderste vildrede med, hvad jeg dog skulle stille op. Jeg besluttede da — ligesom præses — at søge tilforladelig norsk bistand, søgte og fandt den atter hos Holberg, der i en af sine epistler (nr. 370) fortæller, hvordan man skal klare sig ved en disputats, og det gør han ved at fortælle en anekdote, som jeg i dagens anledning vil tillade mig at genfortælle en anelse varieret. En islænder og en dansker mødes ti mil fra København, og islænderen siger i sin vanlige selvhævd, at han på ti mils afstand kan se en edderkop spinde i Københavns Vesterport. Danskeren, der sandelig ikke stikker op for islandsk bollemælk, svarer beskedent, at det vil han da gerne tro, for han kan selv ydermere høre denne edderkop summe tilfreds under dette sit arbejde!

Og denne fortrinlige norske bistand har nu altså hjulpet mig igennem nød og trængsel — men derfor blev det også, som det blev.